

Ortografia dla „BYSTRZAKÓW”

Przygotowała:
Wioletta Wodnicka
*Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Zielonej Górze*

Zasady uczenia się ortografii

- **Uczymy się systematycznie** (codziennie przynajmniej 10-15 minut)
- **Uczymy się poprzez przepisywanie** (przepisujemy wyrazy, zdania starannie i ze zrozumieniem, zawsze z uświadomieniem sobie problemu ortograficznego)
- **Uczymy się poprzez dyktanda.**
- **Uczymy się poprzez komponowanie opowiadań** bądź innych form wypowiedzi z użyciem wybranych ortogramów.
- **Uczymy się poprzez rzetelne i systematyczne wykonywanie zróżnicowanych ćwiczeń samodzielnie lub pod kierunkiem nauczyciela.**

**CZĘSTO KORZYSTAMY
ZE SŁOWNICZKA ORTOGRAFICZNEGO!**

Wielką literą piszemy

- początek każdego zdania rozpoczynający tekst oraz następujący po kropce
- po pytajniku i wykrzykniku (?, !)
- imiona, nazwiska ludzi, przydomki, pseudonimy, przezwiska, np.: *Basia, Nowak, Chrobry, Lwie Serce*
- imiona zwierząt, np.: *Burek, Azorek*
- nazwy planet, gwiazd, konstelacji, np.: *Mars, Uran, Ziemia, Wielki Wóz*, nazwy państw, regionów, miast, osiedli, wsi, np.: *Polska, Paryż, Mokotów, Bronowice, Anin*
- nazwy oceanów, mórz, rzek, jezior, gór, wyżyn, nizin, dolin, pustyni, wysp, kanałów, wulkanów, np.: *Ocean Atlantycki, Morze Bałtyckie, Wisła, Góry Świętokrzyskie, Kasprowy Wierch, Sahara, Wezuwiusz*
- nazwy mieszkańców państw, części świata, krain geograficznych, regionów, np.: *Polak, Amerykanin, Europejczyk, Ślązak, Japonka*
- nazwy dzielnic, osiedli, ulic, placów, rynków, parków, budowli, zabytków, cmentarzy, np.: *Wawel, Planty, Barbakan, Zamek Królewski*
- nazwy świąt i dni świątecznych, np.: *Nowy Rok, Boże Narodzenie, Wielkanoc, Trzeci Maja, Dzień Matki*

Wielką literą możemy napisać

- wyrazy: *Matka, Ojciec, Ojczyzna, Naród* – dla zaznaczenia szacunku lub ze względów uczuciowych
- nazwy osób, do których się zwracamy w listach, podaniach, np.: *Szanowna Pani Dyrektor!, Królu! Panie Prezydencie!, Pozdrawiam Cię!*
- nazwy instytucji, organizacji i szkół, np.: *Organizacja Narodów Zjednoczonych, Rada Ministrów, Uniwersytet Śląski*
- nazwy firm i wyrobów przemysłowych, np.: telewizor „Sony”, zegarek „Omega”, samochód marki „Opel”
- nazwy przedsiębiorstw, lokali, zakładów, np.: Lot, Delikatesy, Hotel Europejski, Księgarnia Naukowa
- tytuły gazet, czasopism, książek, wierszy, filmów, np.: „Życie”, „Gazeta Wyborcza”, „Tempo”

Pisownia wyrazów z „ch”

- występuje w wyrazach pochodzenia rodzimego, np. *chałupa, chleb, choinka, ucho, chór*
- zawsze przed spółgłoskami: **c, l, m, n, r, rz, t, w**, np. *chęć, chlapa, chmura, kuchnia, chrapie, chrzest, jacht, chwilka*
- na **końcu wyrazu**, a także w innych formach tego wyrazu

Wyjątek: *druh, drużyna* lub wyrazy zapożyczone z innych języków np.: *Allah*

- gdy w innych formach danego wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się na „sz”, np. *groch-groszek, brzuch- brzuszek, fartuch – fartuszek*
- w wyrazach zakończonych częstkami – „**chy, cha, che, cho**”, np. *duchy, lichy, uciecha, kruche*
- w zakończeniach „**-chać**” bezokoliczników i w wyrazach pokrewnych
- po spółgłosce „r” w części „**rch**”, np. *anarchia, archanioł*

Pisownia wyrazów z „h”

- w wyrazach pochodzenia obcego, np. *harmonia*, *hełm*, *henna*, *historia*, *honor*
- gdy wymienia się na: **g, ż, z, dz**, np. *błahy*–*błazen*, *wahać*–*waga*, *druh*–*drużyna*
- w wyrazach rozpoczynających się od „**hyper-**, **hipo-**, **hydro-**”, np. *hiperbola*, *hipokryta*, *hydrofor*
- po przedrostku „**z**”, np. *zhańbiony*, *zhandlować*, *zheblować*
- w wykrzyknikach, np. *ha!*, *halo!*, *hejże!*, *hej!*, *hm!*, *hopsa!*, *hura!*

Pisownia wyrazów z „ó”

- gdy w innych formach danego wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się na: „o”, „e”, „a”, np. *dół–doły, lód–lody, wóz–wozy*
- „ó” nigdy nie występuje na końcu wyrazu
- na początku piszemy tylko w wyrazach: *ów, ówczesne, ówdzie, ósmy*
- występuje w zakończeniach rzeczowników „-ów, -ówka, -ówna”

Wyjątki

„U” piszemy w wyrazach: *zasuwka, skuwka, wsuwka, odkuwka*

- wyrazy z „ó” niewymiennym: *chór, mózg, prócz, wiewiórka, córka, zółw*
- w wyrazach zakończonych na „-ówna”, np.: *Nowakówna, cesarzówna*
- w zakończeniu „-ówek”, np.: *ołówek, Darłówek, nagłówek*
- na początku wyrazu w sylabach „współ-, wspól-, spół-, włó-, wró-”, np.: *współczucie, współlnik, spółgłoska, włóczęga, wróbel*

Pisownia wyrazów z „u”

- zawsze na początku wyrazu

Wyjątki

- ósemka, ósmy, ów, ówczesny, ówczynie, ówdzie, ód
- zawsze na końcu wyrazu
- w zakończeniach zdrabniających lub spieszczających: „-uchny, -uni, -usi, -utki, -uchna, -ulo, -ulek, -ula, -ulka, -uleńka, -ułka, -unio, -unia, -uszek, -uszka”, np.: *leciuchny, tyciuni, malusi, milutki, buzi uch na, ciotuchna, tatulo, ojczulek, matula, siwulka, babuleńka, deszczułka, dziadunio, babunia*
- w zakończeniach „-uch, -ucha, -us, -uła, -un, -ulec, -unek, -ur”, np.: *kocur, leniuch, śmieciuch, kostucha, starucha, zdzierus, lizus, dzikus, gaduła, hamulec*
- łączy wyrazy, np.: dwudniowy, dwukropek, kilkuuletni, stuulecie
- w zakończeniach czasowników 1. poj. i 1.mn.: „-uję, -ujesz, -uje, -ujemy, -ujecie, -ują”, np.: *rysuję, budujesz, gotuje, pałaszujemy, rysujecie, malują*
- w przymiotnikach zakończonych na „-utki, -uśki, -uchny, -teńki”, np.: *malutki, maluśki, leciuchny, maluteńki*
- zawsze na początku wyrazów rozpoczynających się na „fu-, hu-, tu-, zu-”, np.: *futurał, humor, tuzin, zuch*

Pisownia wyrazów z „rz”

- gdy wymienia się na „r”, np.: *karze-kara, lekarz-lekarski, marzec-marca*
- po spółgłoskach: „p, b, t, d, k, g, ch, j, w”, np.: *przelot, brzydki, drzewo*
- w zakończeniach: „-mistrz, -mierz”, np.: *Rotmistrz, Kazimierz, zegarmistrz*
- na początku wyrazu, np.: *rzadko, rzemiosło, rzeźba, rząd, rzepa, rzeźwy, rzec*
- w zakończeniach „-arz” (wykonawcy czynności), np.: *księgarz, drukarz*
- zakończeniach „-erz” (rzeczowniki rodzaju męskiego), np.: *kołnierz, talerz*
- zakończeniach „-erz” (wykonawcy czynności), np.: *pasterz*

Wyjątki!

Nie piszemy „rz” w wyrazach: kształt, bukszpan, kszyk (ptak), pszczoła, pszenica, piegża, Mojżesz, gzęgźółka (ptak)

SZ

- zawsze w zakończeniach przymiotników w stopniu wyższym i najwyższym, np.: *głupszy, krótszy, większy, zdrowszy, mądrzejszy*

Ź

po przedrostkach „ob-, od-, pod-, przed-, nad-, w-”, np. *odżyć*

Pisownia wyrazów z „ż”

- jeżeli w danym wyrazie lub w formach pokrewnych wymienia się na „g, s, z, ź, dz, h”, np.: *wyższy-wysoki, bliżej-blisko, drużyna-druh, łąkę-łazić, mosiężny-mosiądz, może-mogę, ulżyć-ulga, watażka-wataha, ważyć-waga*
- po spółgłoskach „l, ł, r, n, m”, np.: *aranżacja, dzierżawca, łże, lżej, lżyć*
- przed spółgłoskami „l, ł, r, n, m, w”, np.: *drażliwy, księżna, jałmużna, żwir*
- jeżeli wchodzi w skład cząstek „-że, -ż”, np.: *ależ, grajże, któż, mówże, skądże, tenże*
- jeżeli wchodzi w skład przyrostków „-eż, -aż”, np.: *grabież, instruktaż, kradzież, masaż, młodzież, odzież, sondaż*
- jeżeli wyraz został zapożyczony z innego języka, np.: *balejaż, gaża, żonkil, wernisaż, żurnal, żyrandol, żorżeta*
- w zakończeniach „-yż, -iż, -aż, -eż”, np.: *Paryż, prodiż, mąż, oręż*
- w zakończeniach „-żka, -żca, -żnica”, np.: *wróżka, drapieżca*
- w zakończeniu „-żny” po samogłosce, np.: *odważny, próżny, ostrożny*

Pisownia cząstek „en, em, on, om”

- **piszemy przede wszystkim w wyrazach zapożyczonych**, np.: *kompromis, benzyna, bombonierka, bonzurka, gong, komplikacje, konspiracja, nonszalancki, pensja, pompon, poncz, pontyfikat*
- **w wyrazach rodzimych piszemy zawsze:**
 - om** na końcu rzeczowników użytych w celowniku liczby mnogiej, np.: *(przyglądam się) szyjom, chatom, dębom, głowom, łodziom, psom*
 - em** na końcu rzeczowników rodzaju męskiego i nijakiego, użytych w narzędniku liczby pojedynczej, np.: *chłopem, dębem, latem, mężem, oknem, płotem, polem, wózkiem*
 - em** na końcu czasowników użytych w 1. osobie liczby pojedynczej czasu teraźniejszego tylko takich, jak: *rozumiem, umiem, zrozumiem oraz czasowników nieregularnych wiem, jestem, jem*
 - em** na końcu czasowników użytych w 1. osobie liczby pojedynczej rodzaju męskiego czasu przeszłego, np.: *byłem, gryzłem, niosłem, piłem, szyłem, wziąłem*

Pisownia NIE z różnymi częściami mowy

ŁĄCZNIE

- z rzeczownikami, np.: *niedola, niechęć, nieprzyjaciel, niepokój, nieład*
- z przymiotnikami w stopniu równym, np.: *nieładny, niechętny, niemły*
- z przysłówkami odprzymiotnikowymi w stopniu równym, np.: *nieładnie, niechętnie, niemile*

ROZDZIELNIE

- z czasownikami, np.: *nie czytać, nie wychylać się, nie lubić*

WYJĄTKI: *niedowidzieć, niedomagać, niepokoić, niecierpliwie się, niewolić*

- z przysłówkami nieutworzonymi od przymiotników, np.: *nie bardzo, nie tylko, nie dziś*

WYJĄTKI: *niezbyt, nieraz*

- z przymiotnikami i przysłówkami w stopniu wyższym i najwyższym, np.: *nie lepszy, nie najlepszy, nie lepiej, nie najlepiej*

- z liczebnikami, np.: *nie dwa, nie dziesięć, nie sto*

WYJĄTKI: *niejeden, niewiele, niewielu*

- z zaimkami, np.: *nie ja, nie mój, nie tak*

WYJĄTKI: *nieswój, niejaki, nieco, niektórzy, niekiedy*

- z wszystkimi częściami mowy, jeżeli wyrażają wyraźnie lub domyślnie przeciwstawienie, np.: *nie ładny, ale śliczny, to nie przyjaciel, lecz wróg*

